

KAROL SEIDEL, Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Głogowie
karol.seidel@onet.eu

WYKAZ ZAWARTOŚCI
JEDNOSTKI ARCHIWALNEJ *DIE BIBLIOTHEK*
DES CISTERCIENSERKLOSTERS ZU PRIMENT
(BIBLIOTEKA KLASZTORU CYSTERSÓW W PRZEMĘCIE)¹

STRESZCZENIE: W 1833 r. władze pruskie wydały rozkaz gabinetowy zapowiadający likwidację wszystkich zgromadzeń klasztornych na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego, czego pokłosiem była kasata opactwa cystersów w Przemęcie w 1836 r. W procesie przejęcia majątku zgromadzenia brała udział Rejencja w Poznaniu – organ administracji pruskiej. Jednostka archiwalna zawiera korespondencję rejencji z innymi organami administracji państwowej oraz instytucjami Kościoła katolickiego w Poznaniu w sprawie biblioteki cystersów przemęckich tuż przed i po kasacie.

SŁOWA KLUCZOWE: Cystersi, kasata klasztorów, biblioteka, Rejencja w Poznaniu, Wielkopolska, Przemęt.

LIST OF CONTENTS OF AN ARCHIVAL UNIT
DIE BIBLIOTHEK DES CISTERCIENSERKLOSTERS ZU PRIMENT
(LIBRARY OF THE CISTERCIAN MONASTERY IN PRZEMĘT)

ABSTRACT: In 1833 the Prussian authorities issued a cabinet order announcing the liquidation of all monastic congregations in the Grand Duchy of Poznan, which resulted in the dissolution of the Cistercian abbey in Przemęt in 1836. The archival unit contains correspondence of the Regency with other bodies of state administration and institutions of the Catholic Church in Poznan in the matter of the Cistercian library in Przemęt just before and after the suppression.

KEYWORDS: Cistercians, dissolution of monasteries, library, Poznan Regency, Greater Poland, Przemęt.

Translated by Hanna Rybkowska

---

¹ Artykuł powstał na podstawie kwerend prowadzonych w ramach projektu badawczego „Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX wieku: losy, znaczenie, inwentaryzacja”.

W zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu możemy odnaleźć szereg jednostek archiwalnych dotyczących kasaty opactwa cystersów w Przemęcie. Pod względem proveniencji akta te dzielą się na archiwalia poklasztorne, stanowiące spuściznę po skasowanym opactwie oraz archiwalia urzędowe, wytworzone w trakcie i po kasacie.

Jednostka archiwalna będąca przedmiotem niniejszego opracowania należy do grupy archiwaliów urzędowych, wchodzi bowiem w skład zespołu archiwalnego pod nazwą: Rejencja w Poznaniu (Regierung Posen) 1815-1919 (sygn. 4100). Jest ona opatrzona tytułem: *Die Bibliothek des Cistercienserklosters zu Priment (Biblioteka klasztoru cystersów w Przemęcie)*, ma formę poszytu, składa się z 30 aktów urzędowych spisanych na 66 stronach. Została utworzona przez registraturę wydziału zarządzania kościołami i szkołami rejencji poznańskiej: „Geistliche und Schul-Registratur Klostersachen Cistercienser Fach 3 Nro 74; Abteilung für die Kirchenverwaltung und das Schulwesen”.

W latach 1880-90 w Królewsko-Pruskim Archiwum Państwowym w Poznaniu została wyjęta z akt tej registratury i umieszczona w rzeczowym zbiorze archiwalnym „Klösterakten” (Akta klasztorne, Klasztory), obejmującym księgi i akta proveniencji klasztornej wraz z dołączonymi do nich wybranymi aktami urzędowymi, związanymi z kasatą klasztorów, w którym to zbiorze otrzymała sygnaturę „Kloster Priment C 5”.

W latach 70. XX w. w Archiwum Państwowym w Poznaniu znalazła się w nowym zbiorze rzeczowym, nazwanym „Zbiór akt dotyczących klasztorów”, obejmującym same akta urzędowe, pozostałe po przeniesieniu akt klasztornych do zespołów akt wytworzonych przez klasztory i w zbiorze tym otrzymała sygnaturę 290. Do swojego macierzystego zespołu jednostka powróciła dopiero w końcu XX w.

Kasata opactwa przemęckiego nastąpiła w oparciu o rozkaz gabinetowy władz pruskich z 31 III 1833 r. zakładający likwidację wszystkich zgromadzeń klasztornych na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego². W kwestii kasaty opactwa przemęckiego, która ostatecznie nastąpiła 5 marca 1836 roku³. Rejencja w Poznaniu korespondowała

---

² Por. P. P. G a c h, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lublin 1984, s. 139.

³ Por. K. S e i d e l, *Cystersi przemęccy w momencie kasaty ich opactwa w 1836 r. i ich późniejsze losy*, (w przygotowaniu).

m.in. z jednostką podrzędną, jaką było Starostwo Powiatowe w Babi-
moście (Landratsamt Bomst), z jednostką nadrzędną, tj. z Naczelnym
Prezydium Prowincji Poznańskiej w Poznaniu (Oberpräsidium der
Provinz Posen), a także z instytucjami Kościoła katolickiego w Po-
znaniu, tj. arcybiskupem poznańsko-gnieźnieńskim i konsystorzem
arcybiskupim. Wszystkie pisma i notatki wchodzące w skład jednostki
zostały zredagowane w języku niemieckim. W opisie jednostki figuru-
ją daty powstania pism w przedziale lat 1834 do 1849. W rzeczywi-
stości pisma pochodzą z lat 1831, 1834-1837, 1840, 1849. Przy czym
jedyne pismo z 1831 r. – nie posiadające w odróżnieniu od pozosta-
łych rejencyjnych znaków kancelaryjnych, nie zszyte z nimi i też me-
rytorycznie nie związane, można uznać za przypadkowo umieszczone
w omawianej jednostce w późniejszym czasie. Rejencja poznańska
jako aktotwórcza, była w 12 przypadkach wystawcą, a w 16 przypad-
kach odbiorcą pism, wchodzących w skład jednostki archiwalnej.
Ponadto w jednym przypadku (nie ujętym w tabeli 1 i 2) mamy do
czynienia z pismem wewnętrznym rejencji – poleceniem wydanym
kancelarii przez pracownika merytorycznego. Zestawienie wystawców
i odbiorców pism ilustrują poniższe tabele:

Tab. 1. Lista wystawców pism

Lp.	Wystawca pisma	Liczba wystawionych pism
1.	Rejencja poznańska	12
2.	Naczelny prezes prowincji poznańskiej	8
3.	Landrat babimojski z siedzibą w Wolsztynie	4
4.	Przeor klasztoru przemęckiego	1
5.	Arcybiskup poznańsko-gnieźnieński	1
6.	Konsystorz generalny poznański	1
7.	Kolegium kościelne w Przemęcie	1
8.	von Kottwitz z Tuchorzy (nie wymieniony z imienia)	1

Tab. 2. Lista odbiorców pism

Lp.	Odbiorca pisma	Liczba odebranych pism
1.	Rejencja poznańska	16
2.	Arcybiskup poznańsko-gnieźnieński	4
3.	Naczelny prezes prowincji poznańskiej	4
4.	Landrat babimojski z siedzibą w Wolsztynie	1
5.	Radcy konsystorscy, dr Jacob i dr Buslaw	1
6.	Klasztor cystersów przemęckich	1
7.	Kolegium kościelne w Przemęcie	1
8.	Przeor (konwentu przemęckiego?, oberskiego?)	1

Pisma i notatki w trakcie tworzenia poszytu zostały ułożone bez zachowania chronologii. W wykazie uporządkowano je pod tym względem, z wyjątkiem wspomnianego wyżej pisma z 1831 r., które umieszczono na końcu.

Zawarte w omawianej jednostce archiwalnej pisma urzędu i przychodząca doń korespondencja dotyczą sprawy biblioteki klasztoru cystersów przemęckich w trakcie i po przeprowadzeniu kasaty konwentu. Rzeczą dotyczy nie tylko książek i dokumentów w niej zdeponowanych, lecz także jej wyposażenia, czyli szaf, oraz samego pomieszczenia bibliotecznego.

W 1833 r. miała miejsce inwentaryzacja majątku cystersów przemęckich, w jej wyniku praktykant rejencyjny Fernow sporządził katalog książek obejmujący 1714 tomów, ponadto w sprawozdaniu wspomniał o 45 dokumentach pergaminowych (bez wykazu) oraz kilku (nie wymienił ilu) zszytych aktach procesowych⁴. Katalog sporządzony przez

⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu, *Rejencja w Poznaniu (291)*, *Acta commissionis des Regierungs Referendarius Fernow, betreffend die Inventarisierung des Vermögens des Cistercienser Mönchklosters Priment (Akta przekazane praktykanta sądowego Fernowa w sprawie inwentaryzacji majątku w klasztorze cystersów w Przemęcie – spis majątku i wykaz zakonników w klasztorze przemęckim)*, sygn. 4109, k. 63.

Fernowa był przedmiotem dalszych działań rejencji odnośnie przeznaczenia zawartych w nim książek.

W pierwszej kolejności (pierwsze pismo jednostki) dnia 30 I 1834 r. rejencja przedłożyła katalog radcom konsystorskim – ks. dr. Busławowi⁵ i dr. Jacobowi⁶, aby dokonali wyboru (podkreślenia tytułów w katalogu) tych dzieł, które w ich opinii mogłyby zasilić zbiory gimnazjów poznańskich⁷ lub poznańskiego seminarium duchownego. Rady wykonali swoje zadanie do 1 III 1834 r., przy czym jeden, tj. dr Busław wskazał książki nadające się do poznańskiego seminarium duchownego. Po tym nastąpiła dłuższa przerwa w działaniach. Sprawa nabrała przyspieszenia dopiero rok później: 13 III 1835 r. rejencja poleciła kancelarii wewnętrznej sporządzenie dwóch wyciągów, zgodnych z podkreśleniami radców konsystorskich. Tego samego dnia wystosowano zapyta-

---

⁵ **Busław Jan** (1799-1875), uczył się w szkole gimnazjalnej oo. reformatów w Wejherowie, gimnazjum ukończył w Brunsberdze na Warmii, doktoryzował się na Uniwersytecie Wrocławskim w 1826 r., do 1820 r. był proboszczem w Barendt i do 1832 r. w Wielkich Montowach i Biesterfeldzie na Wielkich Żuławach, zrezygnował z tego beneficjum, by w 1. poł. 1833 r. objąć urząd radcy konsystorskiego i rejencyjnego w Poznaniu, który sprawował do 1844 r.; w 1834 r. otrzymał nominację królewską na kanonika metropolitalnego poznańskiego; w latach 1841-1870 prowizor seminarium duchownego. Oceniany wysoko przez przełożonych duchownych, opracowywał w różnych latach sprawy kościelne katolickie i katolickie sprawy szkolne jako referent lub koreferent; w kołach rządowych darzono go wielkim zaufaniem „aczkolwiek ściśle się trzyma zasad kościoła katolickiego, jednakże pod względem politycznym polegać na nim można”; jednak w 1848 r. „obudziła się w nim polska dusza”, dwukrotnie został wybrany posłem i czynnie uczestniczył w frakcji polskiej. Zmarł w 1875 r. w Niesłabinie jako emerytowany kapłan, pochowany w Śremie; w testamencie zapisał 50 tys. talarów na fundusz stypendialny dla uczącej się młodzieży ze swojej rodziny, a gdyby ich zabrakło, dla uczniów z rodzin kaszubskich (A. M a n k o w s k i, *Ks. Jan Busław (1799-1875)*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, t. VII, za II kwartał 1926, Nr. 2, s. 33-37).

⁶ **Jacob August Ludwíg** (1789-1862), Niemiec, za czasów Prus Południowych radca szkolny w Warszawie; od 1824 do 1842 r. radca szkolny i konsystorski w Poznaniu, jeden z głównych reprezentantów pruskiej administracji szkolnej i propagator germanizacji szkół w Wielkim Księstwie Poznańskim, blisko współpracował z naczelnym prezesem prowincji Eduardem Heinrichem Flotwellem (M. M o t t y, *Przechadzki po mieście*, t. 1, Warszawa 1957, s. 278-280, 688).

⁷ Władze pruskie utworzyły 30 IX 1834 r. katolickie Królewskie Gimnazjum w Poznaniu św. Marii Magdaleny oraz ewangelickie Królewskie Gimnazjum Fryderyka Wilhelma w miejsce wcześniej działającego Królewskiego Gimnazjum. S. K a r o w s k i, *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, t. 1: 1815-1851, Poznań 1918, s. 146, www.wbc.poznan.pl [dostęp: 25.09.2017].

nie do klasztoru przemęckiego w sprawie zwrotu książek (nie określono ilości) użytych Edwardowi hr. Raczyńskiemu – otrzymano odpowiedź, iż nie zostały one zwrócone. Sam katalog, zawierający podkreślenia tytułów dotyczące przeznaczenia książek, przesłano 23 V 1836 r. naczelnemu przesowi prowincji, Eduardowi Flottwellowi do zatwierdzenia (brak jego odpisu w aktach jednostki). 24 IV 1836 r. jeden z wyciągów, zawierający tytuły książek wytypowanych do biblioteki seminaryjnej i ponadto rozszerzony o pozycje nie podkreślone przez żadnego z radców konsystorskich, przesłano arcybiskupowi poznańskiemu z prośbą o zaznaczenie dzieł, które mogłyby być przeznaczone dla biblioteki poznańskiego seminarium duchownego. Na tych pismach urywa się korespondencja związana z katalogiem i wyciągami sporządzonymi na jego podstawie. Czy przekazanie książek do wymienionych wyżej bibliotek doszło do skutku? W aktach jednostki brak protokołów przekazania dla ww. instytucji, a późniejsze wzmianki są niejednoznaczne⁸. W aktach pojawia się natomiast kwestia wizyty w Przemęcie dra Moritza Pindera⁹, który na podstawie protokołu z dnia 5 IX 1836 r. zabrał z poklasztorowego zbioru 175 woluminów (szczegółowy wykaz w aktach jednostki) książek dla Biblioteki Królewskiej i Uniwersyteckiej w Berlinie. Ponadto dr Moritz Pinder zabrał ze sobą 36 szt. dokumentów pergaminowych (bez szczegółowego wykazu) posiadających, w jego opinii, interesującą treść historyczną, z przeznaczeniem dla mającego powstać w Poznaniu archiwum prowincjonalnego. Ich przejęcie było zarazem zabezpieczeniem, gdyż jak stwierdził, dokumenty te były źle przechowywane w bibliotece klasztornej¹⁰ i uległy częściowo uszkodzeniu poprzez wystawienie ich na działanie czynników atmosferycz-

---

⁸ Rejencja 2 XII 1836 r. wspomina tylko o wybraniu książek przez dra Pindera, natomiast naczelną prezes prowincji 24 XII 1836 r. stwierdza, że w Przemęcie są książki, jakie pozostały po wyborze do gimnazjów i do zbioru królewskiego w Berlinie (przez dra Pindera), a z kolei proboszcz Michał Grabiński 30 IV 1840 r. nadmienia wyłącznie o wybraniu książek przez wysłannika hrabiego Edwarda Raczyńskiego oraz przez dra Pindera.

⁹ **Moritz Pinder** (1807-1871), główny bibliotekarz Biblioteki Królewskiej i Uniwersyteckiej w Berlinie. Na przełomie sierpnia i września 1836 r. przeprowadził kwerendę w kilku wielkopolskich bibliotekach poklasztornych K. K ł u d k i e w i c z, *Spisy i katalogi wielkopolskich bibliotek klasztornych z klasztorów skasowanych w Wielkopolsce pod rządami Prus do połowy XIX w. – charakterystyka i znaczenie*, „Hereditas Monasteriorum”, vol. 6, 2015, s. 124-125, www.hm.kasaty.pl [dostęp: 25.09.2017].

¹⁰ Widać biblioteka pełniła jednocześnie funkcję archiwum.

nych. Nie wiadomo, w jakich okolicznościach doszło do uszkodzenia dokumentów; nie ma też mowy o tym, by jakieś książki uległy zniszczeniu. Z treści akt wynika także, że kolejne 13 dokumentów pergaminowych z biblioteki przemęckiej (brak szczegółowego wykazu) zostało zabezpieczonych przez landrata babimojskiego i przesłanych do rejencji. Zabezpieczenie i przechowanie wszystkich dokumentów pergaminowych z klasztorów bledzewskiego i przemęckiego powierzono radcy rejencyjnemu Schlögelowi – jest o tym mowa w piśmie z 5 IV 1837 r.

Wracając do losu książek konwentu przemęckiego – w piśmie z dnia 2 XII 1836 r. rejencja zasygnalizowała naczelnemu prezesowi, że w kontekście planowanej przebudowy i częściowego wyburzenia pomieszczeń byłego klasztoru pojawił się kłopot ze znalezieniem nowego miejsca dla przechowania zbioru. Proponowano przy tym sprzedaż książek na licytacji. Naczelnny prezes odpowiedział 11 XII 1836 r. iż pozwolił arcybiskupowi, by ten, poprzez wyznaczonego przez siebie komisarza duchownego dokonał wyboru książek, z przemęckiego zbioru dla biblioteki dekanalnej. Z następnego pisma z 17 I 1837 r. dowiadujemy się, że komisarzem tym został wybrany dziekan śmigieński z Osiecznej – Erazm Stachowski¹¹. Pozostałe – nieużyteczne książki jak i szafy biblioteczne miały być sprzedane na licytacji, a uzyskana kwota zasilić fundusz sekularyzacyjny. Wybór książek nie doszedł jednak do skutku. W aktach pobrzmiewa problem ze znalezieniem nowego pomieszczenia bibliotecznego w Przemęcie, gdyż dotychczasowy lokal wyburzono wiosną 1837 r. a książki przeniesiono do zakrystii. Szafy wywieziono w celu sprzedaży na licytacji, lecz po interwencji arcybiskupa ten zamiar zarzucono – miały one stanowić wyposażenie przyszłej biblioteki dekanalnej. W związku z remontem zakrystii w połowie 1840 r. zbiór – nadal nie przejęty przez komisarza duchownego i nieuporządkowany – przeniesiono do wnętrza kościoła, pod ołtarz. Planowano przewieźć go stąd do nowego miejsca wytypowanego dla biblioteki dekanalnej, tj. do pomieszczenia przy kościele w Śmiglu, jednak nie podano żadnych szczegółów co do tego miejsca. Na potrzeby tej biblioteki miały być wydane także szafy biblioteczne, lecz w omawia-

---

¹¹ **Stachowski Erazm** (ur. 1763 r.), cysters, profes bledzewski; od 1796 r. do śmierci w 1842 r. proboszcz w Osiecznej, od 1805 dziekan śmigieński; D. M a t y a s z c z y k, *Parafie i klasztory oraz duchowieństwo diecezjalne i zakonne na obszarze archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w świetle ankiet z 1829* (w przygotowaniu) – autor niniejszej publikacji dziękuje za udostępnienie biogramów.

nej jednostce brak informacji czy doszło to do skutku. Korespondencja z 1840 r. jest tutaj ostatnią dotyczącą losu książek i szaf¹².

Jeśli chodzi o zabudowania poklasztorne, jest o nich mowa w kontekście przeniesienia zbioru bibliotecznego. Dotychczasowe pomieszczenie biblioteki, zlokalizowane na górnym piętrze – poddaszu budynku poklasztornego¹³, wyburzono wiosną 1837 r. Wtedy powstał pomysł utworzenia biblioteki w pomieszczeniu obok zakrystii (byłym kapitularku). Jednak z uwagi na koszty remontu i planowane wyburzenie, zamiaru tego nie zrealizowano. Jakie mogło być przeznaczenie innych zabudowań? W pismach jest tylko mowa o tym, że w części budynku gdzie znajdowała się biblioteka, poniżej – na pierwszym piętrze planowano urządzić mieszkania dla duchownych i chór; świadczy o tym pismo z 2 XII 1836 r.

Podsumowując – zawartość opracowanej jednostki obrazuje w pewnym stopniu losy zbioru książek i dokumentów pergaminowych pochodzących ze skasowanego klasztoru cystersów przemęckich, ważne też są zawarte w niej wzmianki o losie zabudowań poklasztornych. Jednak ze względu na luki w dokumentacji aktowej, czasami sprzeczne i niepełne informacje, dla poznania szerszego obrazu prowadzonych prac budowlanych i remontowych, a także losów książek i wyposażenia biblioteki cystersów przemęckich, konieczna jest dalsza kwerenda i opracowanie jednostek archiwalnych z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu oraz Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

---

¹² Wg ustaleń Kamili Kłudkiewicz, konsystorz poznański na podstawie zgody rejencji poznańskiej z 21 V 1840 r. postanowił przekazać te książki bibliotece dekanatu śmigieńskiego. Wtedy też dekanat otrzymał książki z klasztoru reformatów w Osiecznej i do tej miejscowości przewieziono zbiór przemęcki. Jako że w Osiecznej utworzono w budynkach poklasztornych dom dla księży demerytów wynikł przy tym spór czy książki mają należeć do biblioteki dekanalnej, czy biblioteki księży demerytów. Konsystorz polecił dziekanowi dekanatu śmigieńskiego i dyrektorowi domu księży demerytów, aby wspólnie uporządkowali księgozbiór i zrobili do niego katalog. Niestety zadanie to nie zostało zrealizowane. Gdy w 1915 r. konsystorz pisemnie zapytał ks. Ludwika Cichowskiego – dziekana dekanatu śmigieńskiego o istnienie biblioteki dekanalnej, ten stwierdził, że takowa istniała, ale nie wie, co się z nią stało. (K. K ł u d k i e w i c z, *Książki ze skasowanych klasztorów w bibliotekach dekanalnych na obszarze archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej – zarys problematyki, rekonosans i perspektywy badawcze*, „Hereditas Monasteriorum”, vol. 7, 2015, s. 225), www.hm.kasaty.pl [dostęp: 25.09.2017].

¹³ W jednym z pism – z 21 III 1837 r. pojawia się informacja, iż biblioteka była zlokalizowana w pomieszczeniu nad zakrystią.

ANEKS

Archiwum Państwowe w Poznaniu, *Rejencja w Poznaniu (291)*,
Die Bibliothek des Cistercienserklosters zu Priment
[Biblioteka klasztoru cystersów w Przemęcie], sygn. 4100, ss. 66.

Lp.	Nr strony	Data pisma	Wystawca	Odbiorca	Treść	Uwagi
1	1-2	30 I 1834	Rejencja w Poznaniu, Wernicky	Radcy konsystorscy, dr [August Ludwig] Jacob i dr Buslaw [ks. dr Jan Buslaw]	Polecenie dla radców konsystorskich, aby na katalogu książek biblioteki klasztoru przemęckiego, sporządzonym przez sprawozdawcę, praktykanta rejencyjnego Fernowa, zaznaczyli tytuły tych książek, które w ich opinii „mogą się nadać np. do biblioteki tutejszego gimnazjum lub do gimnazjum katolickiego mającego być założonym”. W nocie marginalnej z 27 II 1834 r. dr Jacob stwierdza, że tytuły książek są częściowo podane niedokładnie, co utrudnia określenie ich przeznaczenia; zaznacza więc, że podkreślił tylko te tytuły książek, które nadają się do biblioteki gimnazjalnej (nie określił jakiej). W drugiej nocie margi-	1. Katalog książek nie załączony. Został sporządzony przez praktykanta rejencyjnego Fernowa w trakcie prowadzonej przez niego w 1833 r. inwentaryzacji majątku cystersów przemęckich ¹⁴ . 2. W poleceniu, prośbie? (nieokreślony charakter urzędowy pisma), jest mowa o wyborze książek dla „biblioteki tutejszego gimnazjum lub do gimnazjum katolickiego mającego być założonym”. W tym czasie funkcjonowało w Poznaniu Królewskie gimnazjum. Zostało ono zniesione 30 IX 1834 r. i w jego miejsce powołano katolickie Królewskie Gimnazjum w Poznaniu św. Marii Magdaleny oraz ewangelickie Królewskie Gim-

¹⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu, *Rejencja w Poznaniu (291)*, *Acta commissionis des Regierungs Referendarius Fernow, betreffend die Inventarisierung des Vermögens des Cistercienser Mönchklosters Priment. (Akta przekazane praktykanta sądowego Fernowa w sprawie inwentaryzacji majątku w klasztorze cystersów w Przemęcie – spis majątku i wykaz zakonników w klasztorze przemęckim)*, sygn. 4109, s. 63.

					nalnej z 01 III 1834 r. dr Busław informuje, że podkreślił tytuły dzieł, które nadają się do biblioteki seminarium duchownego w Poznaniu (w piśmie nie ma o tym mowy, może pozostawiono radcom także możliwość wskazania innej biblioteki).	nazjum Fryderyka Wilhelma ¹⁵ . 3. Na drugiej stronie zapisek: „Katalog subno (pod numerem) 1156 May 36” wskazujący że katalog załączono do pisma z 23 V 1836 r. 4. Nr pisma rejencji „1612 Januar II”. 5. Do pisma rejencji nr „1884 Decbr. II”. 6. Podpis na piśmie „Wernicky”.
2	3	13 III 1835	Rejencja w Poznaniu, von Bunting (pracownik merytoryczny rejencji)	Rejencja w Poznaniu, kancelaria rejencyjna	Polecenie dla kancelarii rejencyjnej, aby sporządziła dwa wyciągi z katalogu książek klasztoru przemęckiego, z których jeden ma zawierać tytuły książek podkreślone zwykłym ołówkiem, drugi tytuły książek podkreślone czerwonym ołówkiem, a całość ma być poświadczona przez kierownika kancelarii. Dołączona uwaga o tym, że numery z tych wyciągów będą w przyszłości służyły do opracowania dalszych dyspozycji, które będą później przedkładane.	1. Katalog nie został załączony. 2. W piśmie nie ma mowy o przeznaczeniu wyciągów, nie wspomina się też o przeznaczeniu pozostałych książek, których tytuły nie zostały podkreślone. 3. Do pisma rejencji nr „792 Marz II”. 4. Podpis „von Bunting”.
3	5	13 III 1835	Rejencja w Poznaniu, von Bunting	Klasztor cystersów w Przemęcie	Prośba o informację, czy hr. Edward Raczyński zwrócił książki zabrane z biblioteki klasztornej.	1. Koncept. 2. Do pisma rejencji nr „719 Marz II”. 3. Podpis „von Bunting”.
4	6	24 III 1835	Przeor klasztoru przemęc-	Rejencja w Poznaniu	Odpowiedź na pismo z 13 III 1835 r. informująca, że hr. [Edward] Raczyński	1. Nr pisma „1642 Marz II”.

¹⁵ S. Karwowski, *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, t. 1: 1815-1851, Poznań 1918, s. 146, www.wbc.poznan.pl.

			kiego, [Dionizy] Strażyński ¹⁶		ani nie zwrócił zabranych książek, ani nie wystosował pisma w tej sprawie.	2. Podpis „Strażyński Prior”.
5	4	24 IV 1835	Rejencja w Poznaniu, von Bünting	Arcybiskup poznańsko- gnieźnieński, [Marcin] Dunin	Pismo przewodnie do wyciągu z katalogu książek biblioteki klasztoru przemęckiego z prośbą o zaznaczenie dzieł, jakie mogą być przeznaczone dla biblioteki poznańskiego seminarium duchownego. Z treści pisma, oraz zamieszczonej uwagi dla kancelarii rejencyjnej z 28 IV 1835 r. wynika, że był to wyciąg sporządzony na podstawie podkreśleń dra Busława, poszerzony o pozycje nie podkreślone przez żadnego z radców konsystorskich.	1. Koncept. 2. Brak odpowiedzi na to pismo. 3. Wyciąg z katalogu znajduje się przy oryginalnie pisma w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu ¹⁷ . Posiada numerację od pozycji 1 do 1711, lecz w przedziale tym pominięto część numerów. 4. Do pisma rejencji nr „792 Marz II”. 5. Podpis: „von Bünting”.
6	7-8	23 V 1836	Rejencja w Poznaniu	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Stosując się do rozporządzenia z 23 XII 1835 r. rejencja poznańska przedkłada naczelnemu prezesowi katalog książek biblioteki skasowanego klasztoru przemęckiego i zaznacza, że pozycje podkreślone czerwonym ołówkiem zostały wybrane przez radcę konsystorskiego, dra Jacoba, jako	1. Koncept. 2. Katalog wysłany z oryginałem pisma może się znajdować w zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu w zespole – Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej. 3. Nr pisma rejencji „1156 May II”. 4. Podpis nieczytelny.

¹⁶ **Strażyński Dionizy** (ur. 1771 r.), cysters, profes przemęcki, od 1813 r. proboszcz przy kościele klasztornym w Przemęcie i przeor przemęcki, (zm. 23 X 1837); K. Seidel, *Cystersi przemęccy w momencie kasaty ich opactwa w 1836 r. i ich późniejsze losy* (w przygotowaniu).

¹⁷ Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, *Biskupi i arcybiskupi poznańscy* (0077), *Różne Akta Arcybiskupie – Przemęt, zniesiony Klasztor cystersów (i Generalia kościoła parafialnego)* P. 32 I., sygn. OA V 234, k. 8-22.

					nadające się do biblioteki gimnazjalnej (nie określono jakiej), natomiast podkreślone zwykłym ołówkiem zostały wytypowane przez radcę konsystorskiego Busława dla seminarium duchownego prowincji poznańskiej.	
7	9-11	10 IX 1836	Landrat powiatu babimojskiego z siedzibą w Wolsztynie, [Ernst] Bitter	Rejencja w Poznaniu	Pismo przewodnie landrata z załączonym potwierdzeniem odbioru książek wybranych przez dra Pindera z przemęckiej biblioteki poklasztornej dla Biblioteki Królewskiej i Uniwersyteckiej w Berlinie, oraz częściowo zniszczonych dokumentów pergaminowych o nieokreślonym jeszcze przeznaczeniu (nie określono okoliczności i stopnia uszkodzeń). W przypadku tych ostatnich potwierdzenie dr Pindera zawiera zapowiedź złożenia osobnego sprawozdania naczelnemu prezesowi.	1. Załączana notatka i wykaz książek – 75 pozycji (175 woluminów) z podanymi tytułami, spisane w Przemęcie 05 IX 1836 r. przez dra [Moritza] Pindera. 2. W piśmie nie ma odniesienia do katalogu z podkreśleniami. 3. Nr pisma rejencji „793 Septbr II”. 4. Pismo przewodnie – podpis: „Bitter”.
8	12-14	26 X 1836	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskiej, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja w Poznaniu	Informacja dla rejencji związana z relacją dra Pindera o tym, że w bibliotece poklasztornej w Przemęcie poza książkami znajdują się też dokumenty pergaminowe o interesującej treści historycznej, które z powodu złego zabezpieczenia (narażenia na działanie czynników	1. Brak wykazu dokumentów. 2. W piśmie nie wspomina się o innych okolicznościach uszkodzenia dokumentów ani też o tym, by uszkodzeniu uległy jakieś książki. 2. Nr pisma „711 Octobr: R II”. 3. Podpis: „Flottwell”.

					<p>atmosferycznych, nie określono w jakich okolicznościach) w znacznym stopniu ucierpiały. Część z tych dokumentów (36 szt.) dr Pinder zabrał ze sobą z przeznaczeniem dla mającego powstać w Poznaniu archiwum prowincjonalnego. Naczelny prezes prosi rejencję, by ta poprzez landrata zabezpieczyła przed zniszczeniem pozostałe w bibliotece poklasztornej dokumenty pergaminowe, a następnie je zapakowała i przesała do zbadania. Flottwell informuje też, że dr Pinder po swoim pobycie w Bledzewie stwierdził, że dokumenty pergaminowe są tam przechowywane w budynku byłego klasztoru, w pomieszczeniu innym niż biblioteka, ale dobrze zabezpieczonym, zamkniętym przez byłego przeora Widawskiego¹⁸.</p>	
9	15 -18	2 XI 1836	Rejencja w Poznaniu	Landrat powiatu babimojskiego z siedzibą w Wolsztynie,	<p>Informacja dla landrata o tym, że dr Pinder skierowany do badania kilku bibliotek klasztornych w Wielkim Księstwie Poznańskim,</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koncept. 2. Do pisma rejencji nr „711 Octobr R II”. 3. Podpis nieczytelny.

¹⁸ **Widawski Marek**, w zakonie Piotr (ur. 1774 r.), cysters, profes bledzewski, przeor od 1831 r. w Bledzewie do kasaty 31 XII 1835, w dniu 19 VII 1837 r. przeniesiony do Obry, gdzie mieszkał do śmierci w 1854 r.; w latach 1836-1844 opublikował artykuły na temat klasztorów w Zemsku, Bledzewie i Obrze; D. M a t y a s z c z y k , *Parafie i klasztory...*, dz. cyt.

				[Ernst Bitter]	powiadomił naczelnego prezesa o interesujących dokumentach znajdujących się wśród księzek zniesionego klasztoru w Przemęcie, lecz uszkodzonych przez wystawienie ich na działanie pogody. Część z nich (36 szt.) dr Pinder zabrał ze sobą dla ich lepszego zabezpieczenia, dlatego rejencja prosi landrata o zabezpieczenie i przysłanie pozostałych dokumentów pergaminowych z biblioteki byłego klasztoru przemęckiego, gdyż po zbadaniu zostaną ewentualnie przekazane do archiwum prowincji.	
10	19-20	19 XI 1836	Landrat powiatu babimojskiego z siedzibą w Wolsztynie, [Ernst] Bitter	Rejencja w Poznaniu	Landrat informuje, że przejął 13 dokumentów pergaminowych z biblioteki skasowanego klasztoru przemęckiego a jednocześnie wyjaśnia, że wspomniane dokumenty jeszcze przed kasatą klasztoru były w takim stanie w jakim znajdują się obecnie oraz że w ostatnich latach klasztor nie dbał o nie jak i o utrzymanie biblioteki. Nie pisze jednak o uszkodzeniu księzek a przy okazji dodaje, że pomieszczenie biblioteczne w Przemęcie przeznaczone jest do rozbiórki i znajdujące się w nim książki muszą zostać	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak wykazu dokumentów. 2. Nr pisma rejencji „1362 Novbr: II”. 3. Do pisma nr rejencji nr „711. October 36. II”. 4. Podpis: „von Bitter”.

					usunięte (we wcześniejszych pismach ta kwestia się nie pojawia).	
11	21-24	2 XII 1836	Rejencja w Poznaniu	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja zawiadamia naczelnego prezesa Flottwella, że stosownie do reskryptu ministerstwa spraw duchownych i finansów odnośnie kasaty konwentu przemęckiego, planowane jest wyburzenie górnego piętra (poddasza) budynku poklasztornego, a poniżej, tj. na pierwszym piętrze mają być urządzone mieszkania dla duchownych i chór. Informuje też, że przygotowania do tej przebudowy są tak daleko posunięte, że może się ona wraz z wyburzeniem rozpocząć już na wiosnę. Przy okazji zawiadomiono o kłopotach z książkami znajdującymi się w bibliotece, tj. w pomieszczeniu przeznaczonym do rozbiórki, gdyż nie udało się znaleźć miejsca nadającego się do ich zdeponowania. Rejencja informuje także, że najwartościowsze książki zabrał dr Pinder do berlińskiej biblioteki (lecz nie wspomina o wybraniu książek dla poznańskich gimnazjów) a pozostałe książki proponuje przeznaczyć do sprzedaży na licytacji. Odnośnie dokumentów	1. Koncept. 2. Nr pisma rejencji „1362 Nov. II”. 3. Podpis nieczytelny.

					pergaminowych zawiadania, że zostały one wyniesione z przemęckiej biblioteki na polecenie landrata. W dalszej części znajduje się informacja (przekreślona) do asesora kamery Meinertha, mówiąca, że 13 dokumentów pergaminowych z biblioteki skasowanego klasztoru w Przemęcie zostało wymieszanych i przez radcę sekretarza Popke wbrew zakazowi zabranych i wysłanych.	
12	25-26	11 XII 1836	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja w Poznaniu	Informacja dla rejencji o tym, że zgodnie z jej sprawozdaniem z 2 XII 1836 r. naczelny prezes Flottwell pozostawił do decyzji arcybiskupa, czy ten poprzez jakiegoś komisarza duchownego szybko wybierze książki z biblioteki byłego klasztoru w Przemęcie i każe je zabrać z miejsca dotychczasowego ich przechowywania do innego miejsca, odpowiedniego dla zbioru dekanalnego. Przy tej okazji Naczelne Prezydium prosi o pouczenie urzędu wyznaczonego do nadzorowania biblioteki klasztornej, aby ten umożliwił należycie uprawnionemu wysłannikowi arcybiskupa wybranie książek jakie uzna on za przydatne, a także ich odebranie	1. Na drugiej stronie adnotacje kancelaryjne. 2. Nr pisma rejencji: „840 Decembr: R. II”.

					za poświadczeniem tego odbioru.	
13	27-30	17 I 1837	Naczelny Prezes Prowincji Poznań- skie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja w Poznaniu	<p>1. Pismo przewodnie. Informacja naczelnego prezesa o tym, że arcybiskup polecił dziekanowi Erazmowi Stachowskiemu z Osiecznej wybranie ze zbioru biblioteki poklasztornej w Przemęcie, książek do mającej powstać biblioteki dekanalnej. Naczelny prezes aprobejuje działanie arcybiskupa i poleca rejencji, aby urząd policyjny, pilnujący zbioru, stosował się do tej instrukcji.</p> <p>2. Załączony odpis. W odpowiedzi na pismo z 13 XII 1836 r. naczelny prezes informuje arcybiskupa, że zgodnie z jego życzeniem biblioteka dekanalna może uzyskać książki z biblioteki zniesionego klasztoru cysterskiego w Przemęcie, które jeszcze pozostały na miejscu i są do rozporządzenia po przeprowadzonym wyborze do zbioru królewskiego w Berlinie i dla gimnazjów na terenie prowincji. W tym celu proponuje, aby arcybiskup wyznaczył komisarza duchownego, który na miejscu przejrzy i wybierze pożądane książki, te zaś zostaną mu wydane za pokwi-</p>	<p>1. Adnotacja – rejencja poznańska przesłała 26 I 1837 odpis niniejszego pisma landratowi babimojskiemu, by ten zgodnie z wytycznymi oddał dziekanowi Stachowskiemu resztę biblioteki, po czym w ciągu 6 tygodni złożył protokół z pokwitowaniem.</p> <p>2. Nr pisma rejencji „51 Januar R II“.</p> <p>3. Podpis: „Flottwell“.</p> <p>4. Na drugiej stronie adnotacje kancelaryjne.</p> <p>5. Na stronie trzeciej i czwartej załączony odpis pisma naczelnego prezesa do arcybiskupa z 24 XII 1836.</p>

					<p>towaniem . Zawiadamia także, że wnioskowane w piśmie z 13 XII 1836 r. ulokowanie biblioteki dekanalnej w pomieszczeniach budynku klasztornego lub domu konwentu zależy od zgody rady kościelnej lub szkolnej. Flottwell wspomina też, że w związku z mającą nastąpić pierwszą sprzedażą zapasów książek z biblioteki, określonych jako nieużyteczne, zwolnione zostaną szafy w jakich książki te są przechowywane, a środki ze sprzedaży tych szaf mogą zasilić fundusz sekularyzacyjny. Nie ma mowy o innym wyposażeniu biblioteki.</p>	
14	31-34	28 II 1837	Rejencja w Poznaniu	Arcybiskup poznańskognieźniński, [Marcin] Dunin	<p>Rejencja, odnosząc się do pisma naczelnego prezesa z 24 XII 1836 r. stwierdza, że wyznaczony komisarz przyznał, że została mu zlecona czynność wyboru książek do biblioteki dekanalnej z przemęckiego konwentu klasztornego. Rejencja prosi arcybiskupa, aby wykonanie wyżej wspomnianej czynności odbyło się niezwłocznie z uwagi na planowaną na wiosnę przebudowę budynków klasztoru przemęckiego i konieczność oczyszczenia pomieszczenia.</p>	<p>1. Koncept. Odpis pisma przesłano do landrata babimojskiego z uwagą, aby po wybraniu książek przez komisarza duchownego pozostałe pozycje przekazać siostron opiekującym się sierotami (o jakie siostry chodzi nie napisano). Zaznaczono, że podjęto już częściowo wyburzenie budynku konwentu mimo że wybór jeszcze nie został przeprowadzony, w związku z czym książki muszą być albo umieszczone na przechowanie w kościele klasztornym, albo w najgorszym razie</p>

						zostaną przewiezione do budynku konwentu w Obrze. 2. Do pisma rejencji „2 Januar R. 37. II”. 3. Podpis nieczytelny. 4. Na ostatniej stronie adnotacje kancelaryjne.
15	37-38	21 III 1837	Arcybiskup poznańsko-gnieźnieński, [Marcin] Dunin	Rejencja w Poznaniu	W odpowiedzi na pismo z 28 II 1837 r. arcybiskup informuje, że polecił dziekanowi Stachowskiemu, komisarzowi wyznaczonemu do przejścia wszystkich ksiązek znajdujących się w zniesionym klasztorze w Przemęcie w celu utworzenia biblioteki dekanalnej, aby układał się (rozmawiał) z tamtejszym kolegium kościelnym i zarządem szkoły względem odstąpienia (oddania) jakiegoś pomieszczenia dla tej biblioteki. Arcybiskup ponadto wspomina, że według jego wiedzy ostatnie rozmowy dały jakiś wynik i prawdopodobnie dekanatowi zostanie odstąpiony lokal nad zakrystią, dotychczasowe pomieszczenie biblioteki klasztornej (z wcześniejszych informacji wynikało, że biblioteka znajduje się na poddaszu – patrz pismo z 2 XII 1836). Arcybiskup chciałby zachować przed zburzeniem i uzyskać na potrzeby biblioteki także małą	1. Na odwrocie pisma notatka rejencji z 7 IV 1837 r. – Odpis do landrata babimojskiego z zapytaniem, czy po przeprowadzeniu rozmowy z inspektorem budowlanym Cardinal i przejrzeniu kosztorysu i rysunku do przebudowy domu konwentu w Przemęcie, możliwe będzie zrealizowanie końcowych propozycji arcybiskupa (podpis: Troschel). 2. Nr pisma rejencji „1697. Marz. II”. 3. Podpis: „Dunin”.

					salę (kapitułarz) przed zakrystią, w której znajdują się schody do lokalu biblioteki.	
16	49-50	5 IV 1837	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja poznańska	Prośba Flottwella do rejencji o przekazanie rady rejencyjnemu Schlögelowi dokumentów pergaminowych przysłanych z Przemętu (przez landrata – 13 szt.) a następnie o przesłanie spisu poszczególnych jednostek wraz z odpisem umowy ich przejęcia. Temuż rady Schlögelowi powierzył bowiem nadzór zarówno nad tymi, jak i nad wcześniej przejętymi przez niego dokumentami, pochodzącymi z archiwów klasztornych w Bledzewie i Przemęcie. Tymczasowo zabezpieczone dokumenty planowano przekazać do przyszłego archiwum prowincjonalnego.	1. Nr pisma „238. April II R“. 2. Podpis: „Flottwell”.
17	35-36	24 IV 1837	Landrat powiatu babimojskiego z siedzibą w Wolsztynie, [baron Fedor von] Byern	Rejencja w Poznaniu	1. Pismo przewodnie. Informacja landrata o tym, że dotychczasowe pomieszczenie biblioteczne zostało rozebrane jeszcze przed otrzymaniem pisma z rejencji, natomiast oszacowanie przeprowadzone przez inspektora budowlanego von Cardinal pokazuje, że nadająca się na bibliotekę sala kapituły wymaga remontu, którego koszty-	1. Nr pisma landrata: „191 April 37”. 2. Do pisma rejencji nr „1697 Marz II”. 3. Nr pisma rejencji „1845 April II”. 4. Podpis: „Byern”. 5. W załączeniu pismo wolsztyńskiego urzędu ds. budowlanych (inspektor budowlany von Cardinal) do landrata babimojskiego z dnia 22 IV 1837 r.

				<p>rys zamyka się w kwocie 306 talarów, 9 srebrnych groszy, 4 fenigów. Landrat krytycznie odnosi się do remontu twierdząc, że fiskus (skarż państwa) nie ma obowiązku zapewniać dekanatowi pomieszczenia na bibliotekę. Ponadto wyraża wątpliwość, czy wartość zbioru książek wynosi tyle, co wydatek na jego ulokowanie.</p> <p>2. Załączone pismo. W odpowiedzi na zapytanie landrata z 13 IV 1837 r. urząd budowlany informuje go, że pomieszczenie nad zakrystią kościoła parafialnego w Przemęcie jeszcze przed 13 IV 1837 r. zostało wyburzone, wobec czego życzenie arcybiskupa by zachować je na potrzeby biblioteki dekanalnej, nie może być spełnione. Jeśli chodzi o pomieszczenie obok zakrystii (kapitularz) o wymiarach 40 (stóp?) długości i 28 głębokości, to ono także przeznaczone jest do rozbiórki. Obecnie stoi ono ogołoczone, bez zadaszenia, jednak w ocenie inspektora budowlanego pomieszczenie to nadawałoby się na bibliotekę dekanalną, gdyż jest ono bardzo dobrze zbudowane, ściany</p>	
--	--	--	--	--	--

					i stropy są w dobrym stanie, lecz potrzebują pilnie zadania i niektórych innych napraw we wnętrzu (załącza kosztorys ewentualnego remontu).	
18	44	24 IV 1837	Rejencja w Poznaniu	Arcybiskup poznański-gnieźnieński, [Marcin] Dunin	W odpowiedzi na pismo z 21 III 1837 r. rejencja informuje arcybiskupa, że już wyburzono lokal w którym tenże życzył sobie ulokować przekazaną dekanatowi bibliotekę klasztorną. Rejencja sugeruje znalezienie innego pomieszczenia na ten cel, a jednocześnie informuje, że tymczasem poleciła umieścić książki w kościele przemęckim (nie określono gdzie dokładnie).	1. Koncept. Odpis pisma przesłano do landrata babimojskiego. 2. Nr pisma rejencji „1845 April c II”. 3. Podpis nieczytelny.
19	51-52	27 IV 1837	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja w Poznaniu	Naczelny prezes Flottwell informuje rejencję o tym, że arcybiskup powiadomił go o wyniesieniu z pomieszczenia na górnym piętrze (poddaszu) domu konwentu szaf, w których dotąd były przechowywane książki należące do biblioteki klasztornej, co było nieuniknionym następstwem prowadzonych tam zmian budowlanych, a także o przeznaczeniu tych szaf do publicznej sprzedaży do jakiejś sąsiedniej miejscowości. Ponieważ szafy te mają niską wartość dla funduszu sekularyzacyjnego, naczelny	1. Nr pisma rejencji „294 April R. II”. 2. Podpis w zastępstwie – nieczytelny.

					<p>prezes prosi rejencję o szybkie ich przekazanie dziekanowi śmigielskiemu – Stachowskiemu na potrzeby biblioteki dekanalnej.</p> <p>Względem nowego pomieszczenia bibliotecznego Flottwell stwierdza, że jego wytypowanie zależy od porozumienia pomiędzy władzą kościelną a radą kościelną i szkolną, obecną właścicielką budynku klasztornego. Jednocześnie nie wyklucza możliwości przekazania arcybiskupowi pomieszczenia (kapitulara) w budynku klasztornym na potrzeby biblioteki dekanalnej, o ile w opinii urzędu budowlanego pomieszczenie to warte jest zachowania i remontu.</p>	
20	45	29 IV 1837	Landrat powiatu babimojskiego z siedzibą w Wolsztynie, [baron Fedor von] Byern	Rejencja w Poznaniu	<p>Landrat informuje, że dziekan Stachowski do tej pory nie stawiał się w celu przejęcia poklasztornej biblioteki w Przemęcie.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nr pisma rejencji „10. Mai. II”. 2. Do pisma rejencji „51 Januar R II”. 3. Podpis: „Byern”.
21	48	16 VII 1837	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich	Rejencja w Poznaniu	<p>Naczelny prezes przypomina rejencji swoją prośbę z 5 IV 1837 r. o przesłanie spisu 13 sztuk dokumentów pergaminowych pochodzących z Przemętu,</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nr pisma rejencji „520. Juli R. II”. 2. Podpis: „Flottwell”.

			von] Flottwell		a także odpisu umowy ich przejęcia.	
22	53	2 IX 1837	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja w Poznaniu	Naczelny prezes prosi o odpowiedź na pytanie zawarte w swoim piśmie z 27 IV 1837 r., czy w ocenie urzędu budowlanego możliwe i celowe jest zachowanie kapitulacza w budynku byłego klasztoru przemęckiego dla umieszczenia tam biblioteki dekanalnej.	1. Nr pisma rejencji „649 Septbr. R II”. 2. Podpis w zastępstwie – nieczytelny.
23	46	12 IX 1837	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Rejencja w Poznaniu	Naczelny prezes ponownie przypomina swoją prośbę o przesłanie spisu 13 sztuk dokumentów pergaminowych pochodzących z Przemętu, oraz odpisu umowy ich przejęcia.	1. Nr pisma rejencji „677 September R. II”. 2. Podpis: „Flottwell”.
24	47	3 X 1837	Rejencja w Poznaniu	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	W odpowiedzi na pismo z 12 IX 1837 r. rejencja przesyła akt główny wręczenia radcy Schlögelowi dokumentów pergaminowych z klasztoru przemęckiego wraz z protokołem.	1. Koncept pisma bez załączników o których mowa w treści. 2. Do pisma rejencji nr „677. Septbr R. II”. 3. Podpis nieczytelny.
25	54-56	31 X 1837	Rejencja w Poznaniu	Naczelny Prezes Prowincji Poznańskie, [Eduard Heinrich von] Flottwell	Odnosząc się do pisma naczelnego prezesa z 27 IV 1837 r. rejencja krytycznie ocenia plan remontu kapitulacza na cele biblioteki dekanalnej. Uzasadnia to zaplanowanym wyburzeniem tej części budynku oraz dużymi kosztami remontu dodając, że pismem z 24 IV 1837 r. powiadomiła o tym arcybi-	1. Koncept. 2. Do pisma rejencji nr „649 Septbr. R II” oraz „294 April R. II”. 3. Podpis nieczytelny

					skupa, jak i o tymczasowym zdeponowaniu książek w przemęckim kościele parafialnym (poklasztornym), a także o tym, że pozostawiła do jego decyzji wybór innego dogodnego miejsca dla książek – niekoniecznie w Przemęcie.	
26	57-58	30 IV 1840	Konsystorz Generalny poznański, [Wincenty] Kiliński ¹⁹	Rejencja w Poznaniu	Konsystorz katolicki w Poznaniu zawiadamia rejencję o otrzymaniu informacji od proboszcza Grabińskiego z Przemętu, że mur w części budynku gdzie zdeponowane były książki (w zakrystii) został rozebrany i będzie tam przeprowadzony remont, wobec czego książki przeniesione zostały do kościoła i złożone w nieporządku przy ołtarzu. Konsystorz sugeruje, że książki powinny zostać przekazane bibliotece dekanalnej, gdyż w Przemęcie nie ma z nich pożytku, a przeniesienie z miejsca na miejsce powoduje ich mieszanie (gubienie). Wspomina także o możliwym wyborze ważniejszych dzieł do biblioteki seminarium	1. Nr pisma rejencji „742 May II”. 2. Podpis: „Kiliński”.

¹⁹ **Kiliński Władysław** (ur. 1795), od 1820 kustosz przy kolegiacie pw. św. Marii Magdaleny w Poznaniu; od 1831 III kanonik archikatedralny poznański, wikariusz generalny i prowizor Seminarium Duchownego Poznańskiego; członek PTPN; po nominacji królewskiej w 1856 r. objął probostwo kościoła metropolitalnego w Poznaniu wraz z godnością prałata (zm. 1860); D. M a t y a s z c z y k, *Parafie i klasztory...*, dz. cyt.

					<p>poznańskiego. Ponieważ na cele biblioteki dekanalnej został przeznaczony lokal przy kościele w Śmiglu, konsystorz prosi o zgodę na przekazanie tam książek i zauważa, że w opinii proboszcza zbiór prawdopodobnie pozbawiony jest cenniejszych dzieł, gdyż komisarz z Berlina (dr Pinder) wybrał najlepsze z nich, a także wysłannik hrabiego Raczyńskiego odwiedził klasztor w tym samym celu (nie wspomina o przekazaniu książek do gimnazjów poznańskich).</p>	
27	59-60	21 V 1840	Rejencja w Poznaniu	Arcybiskup poznański-gnieźnieński, [Marcin] Dunin	<p>W odpowiedzi na pismo z 30 IV 1840 r. rejencja przypomina arcybiskupowi, że już w piśmie z 28 II 1837 r. pozostawiła mu decyzję o odebraniu przez komisarza duchownego książek zdeponowanych w bibliotece byłego klasztoru w Przemęcie. Jednocześnie informuje, że książki te z powodu braku pomieszczenia zostały przeniesione do kościoła parafialnego, ale ich odebranie (przeniesienia w inne miejsce) jest nadal możliwe w dowolnym czasie.</p>	<p>1. Koncept. Odpis pisma przesłano do landrata w Wolsztynie. Dołączono uwagę, że władzy duchownej wyższego szczebla można oddać szafy biblioteczne. 2. Do pisma nr „742 May II”.</p>
28	61-62	15 VI 1849	Kolegium Kościelne w Przemęcie	Rejencja poznańska	<p>Kolegium kościelne w Przemęcie i proboszcz Grabiński proszą rejencję o zwrot „staro-</p>	<p>1. Nr pisma rejencji „1080 Juny II”. 2. Podpis: „X. Grabiński”.</p>

			i proboszcz [Michał] Grabiński ²⁰		żytnych akt ” klasztor-nych, skonfiskowanych w trakcie kasaty (chodzi zapewne o dokumenty pergaminowe przejęte przez dr Pindera – 36 szt. i przez landrata babimojskiego – 13 szt., przeznaczone dla archiwum prowincjonalnego, brak ich wykazu). W opinii kolegium warto by te cenne pamiątki wróciły do Przemętu, gdzie przydadzą się do dokumentowania losów kościoła i jego wyposażenia.	
29	63-64	02 XI 1849	Rejencja w Poznaniu	Kolegium Kościelne w Przemęcie	W odpowiedzi na pismo z 15 VI 1849 r. rejencja informuje, że dokumenty przejęte w trakcie kasaty konwentu przemęckiego przeznaczone są do zdeponowania w archiwum prowincjonalnym w Poznaniu i w związku z tym nie jest możliwe ich przesłanie do Przemętu. Możliwe jest tylko ich przeglądanie w siedzibie rejencji w obecności sekretarza Holscha. W odniesieniu do pozostałych pism (akt) klasztornych, stwierdza się, że nie są one dotąd oddzielone od akt pozostałych klasztorów, tzn. nie są	1. Koncept. 2. Nr pisma rejencji „1080/6 II”. 3. Podpis nieczytelny.

²⁰ **Grabiński Michał** (ur. 1793), od 1814 r. pleban w Witaszycach, w 1829 r. asesor dekanalny, komendant przy wakujących parafiach Nowe Miasto i Włościejewki; od 1835 r. w Przemęcie, od 1838 r. proboszcz w Przemęcie, odbudował w 1859 r. spalony w 1803 r. kościół parafialny pw. św. Andrzeja w Przemęcie, powiększył cmentarz wokół niego (zm. 1864 r.); D. M a t y a s z c z y k , *Parafie i klasztory...*, dz. cyt.

					uporządkowane.	
30	65-66	26 XII 1831	von Kottwitz z Tucho- rzy	Przeor (konwentu przemęc- kiego ^{21?} , oberskie- go ^{22?})	Kottwitz (niewymienio- ny z imienia) odpowiada na pismo przeora kon- wentu (nieokreślone jakiego – przemęckie- go?, oberskiego?). W tekście sprawa hipoteki Łakińskiego, posiada- cza Oleśna oraz listy hipoteczne Gaczy (Ru- chockiej Gaci?) i Ruchocic.	1. Brak rejencyjnych znaków kancelaryjnych. Pismo nie zszyte z pozos- tałymi, też meryto- rycznie z nimi nie związane. Zapewne błędnie włączono je do poszytu. 2. Podpis: „Kottwitz”.

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu

Biskupi i arcybiskupi poznańscy (0077), Różne Akta Arcybiskupie – Przemęt, zniesiony Klasztor cystersów (i Generalia kościoła parafialnego) P. 32 I., sygn. OA V 234.

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Rejencja w Poznaniu (291), Die Bibliothek des Cistercienserklosters zu Priment (Biblioteka klasztoru cystersów w Przemęcie), sygn. 4100.

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Rejencja w Poznaniu (291), Acta commissionis des Regierungs Referendarius Fernow, betreffend die Inventarisierung des Vermögens des Cistercienser Mönchklosters Priment. (Akta przekazane praktykanta sądowego Fernowa w sprawie inwentaryzacji majątku w klasztorze cystersów w Przemęcie – spis majątku i wykaz zakonników w klasztorze przemęcckim), sygn. 4109.

²¹ **Dionizy Strażyński** (jw.).

²² **Wierzbński Józef**, w zakonie Anzelm (ur. 1770 r.), cysters, profes oberski, od 1821 r. pleban kościoła parafialnego w Siedlcu i filialnego w Tuchorzy, podległym klasztorowi w Obrze, w dekanacie grodziskim, po 26 V 1829 został przeorem klasztoru cystersów w Obrze, którym był do śmierci w 1836 r.; D. M a t y a s z c z y k , *Parafie i klasztory...*, dz. cyt.

Opracowania

- Gach P. P., *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lublin 1984.
- Karwowski S., *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, t. 1: 1815-1851, Poznań 1918, www.wbc.poznan.pl.
- Kłudkiewicz K., *Książki ze skasowanych klasztorów w bibliotekach dekanalnych na obszarze archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej – zarys problematyki, rekonesans i perspektywy badawcze*, „Hereditas Monasteriorum”, vol. 7, 2015, www.hm.kasaty.pl.
- Kłudkiewicz K., *Spisy i katalogi wielkopolskich bibliotek klasztornych z klasztorów skasowanych w Wielkopolsce pod rządami Prus do połowy XIX w. – charakterystyka i znaczenie*, „Hereditas Monasteriorum”, vol. 6, 2015, www.hm.kasaty.pl.
- Matyaszczyk D., *Parafie i klasztory oraz duchowieństwo diecezjalne i zakonne na obszarze archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w świetle ankiet z 1829* (w przygotowaniu).
- Mańkowski A., ks., *Ks. Jan Busław (1799-1875)*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, t. VII, za II kwartał 1926, nr. 2.
- Motty M., *Przechadzki po mieście*, t. 1, Warszawa 1957.
- Seidel K., *Cystersi przemęccy w momencie kasaty ich opactwa w 1836 r. i ich późniejsze losy* (w przygotowaniu).

KAROL SEIDEL – historyk, kustosz w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie. Ukończył studia na Uniwersytecie Zielonogórskim (2007). Prowadził badania naukowe dot. historii najnowszej ziemi głogowskiej (2011-2014). Opublikował m.in.: *Kartki z historii ziemi głogowskiej: czasy po 1945 roku* oraz *Polskie Stronnictwo Ludowe na terenie powiatu głogowskiego w latach 1945-1947* [w:] *Głogów w latach 1945–1990. Studia z dziejów miasta*, pod red. Roberta Klementowskiego i Krzysztofa Szwaagrzyka). Brał udział w projekcie *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja* (2015-2017). Opracował m.in. artykuł *Cystersi przemęccy w momencie kasaty ich opactwa w 1836 r. i ich późniejsze losy*. Interesuje się genealogią rodzinną, dokumentuje i popularyzuje historię rodzinnych miejscowości Kaszczor i Wieleń Zaobrzański.